

فصلنامه مطالعات نوین بانکی

شماره مجوز: ۸۳۲۸۹ ((شماره دهم-بهار ۱۴۰۰)) ISSN: 2645-5420

بررسی تطبیقی بانکداری بر اساس نظر قرآن کریم با بانکداری روز

(تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۱۱/۰۲، تاریخ تصویب ۱۴۰۰/۰۲/۲۰)

مصطفی حسینی^۱

سوگند پودات

چکیده

بحث بانکداری به روز (مدرن) چند سالی است که در فضای کنونی جامعه ایران از اهمیت و حساسیت خاصی برخوردار شده است. در سطح بین‌المللی امروز بانکداری روز شامل تمامی خدمات پولی و مالی است که در محیط‌های رایانه‌ای در اختیار مردم قرار می‌گیرد. یعنی یک مشتری بانک می‌تواند خدمات پولی و بانکی‌اش را در هر نقطه جغرافیایی از بانک بگیرد. در واقع در این شکل بانک بیشتر یک موجودیت الکترونیکی دارد و نوع دسترسی بیشتر شبیه به فضای اینترنت و شبکه است و مشتریان خیلی با پرسنل شعبه رو در رو نمی‌شوند، بلکه از همان فضای ارتباطی برای دستیابی به خدمات خودشان استفاده می‌کنند. این در حالی است که حتی بانک‌های معروف دنیا هم تاکنون نتوانسته‌اند به مرزهای پایانی بانکداری روز (مدرن) برسند و تنها تعداد بسیار اندکی از بانک‌ها در فضای کاملاً مجازی حضور دارند. بانکداری روز (مدرن) مراحل دارد و بسترهائی که باید آماده شوند تا به موجودیتی مکانیزه و الکترونیکی دست یابند. بسیاری از افراد به اشتباه مکانیزه شدن بانکداری را بانکداری مدرن (روز) می‌دانند، در حالی که مرحله اتوماسیون پیش‌نیاز بانکداری روز (مدرن) است. با توجه به مطالب بیان شده، در مقاله حاضر به بررسی تطبیقی بانکداری از منظر دیدگاه قرآن کریم و بانکداری روز (مدرن) پرداخته خواهد شد.

واژگان کلیدی: حقوق بانکی، بانکداری اسلامی، بانکداری روز، بانکداری بدون ربا، بانک

^۱نویسنده مسئول

بخش اول: مفهوم‌شناسی بانکداری

- معنای لغوی: واژه بانک از کلمه ایتالیایی بانکو یا بنچ به معنای صندلی گرفته شده. بانکو به نیمکت صرافان در قدیم گفته می‌شد و به تدریج بر اماکن و سازمان‌هایی اطلاق گردید که فعالیت‌های صرافانه انجام می‌دادند (عیوضلو، ۱۳۸۷، ص ۲۶).

- معنای اصطلاحی: بانک موسسه‌ای مالی است که با هدف کسب سود، وجوه مردم را تحت انواع مختلف سپرده دریافت کرده و به اشکال گوناگون تسهیلات اعتباری و خدمات بانکی ارائه می‌کند. بانک‌ها به عنوان موسسات مالی و خدماتی در هر جامعه نقش به‌سزایی در گردش پول و سرمایه دارند، فعالیت مثبت و مؤثر این موسسات تحت اصول فقه اسلامی و عقود شرعی می‌تواند در رشد بخش‌های اقتصادی و افزایش تولیدات نقش به‌سزایی را ایفا کند (ناصری و باقری، ۱۳۸۶، ص ۵۴).

اسلام در این مورد پس از حرام کردن راکد گذاشتن پول و ربا لازم می‌داند که سرمایه داران پول‌های خود را بر اساس برنامه‌هایی که مقرر کرده است یعنی همان عقود شرعی مبادله‌ای و مشارکتی در اختیار صاحبان نیروی کار قرار بدهند تا فقر و پریشانی و بیکاری از جامعه اسلامی زدوده شود و جامعه‌ای بی‌نیاز و مستقل به وجود آید (محمدی‌شهری، ۱۳۶۳، ج ۴، ص ۵۴۶).

بخش دوم: تاریخچه بانکداری

قدیمی‌ترین آثار نشان می‌دهد که شروع بانکداری از معابد بوده است. قرن‌ها قبل از میلاد مردم یونان، روم، بابل و چین، معابد را مطمئن‌ترین مکان برای حفظ و نگهداری اشیای قیمتی خود می‌دانستند. ابتدا صاحبان معابد این عمل را با نیت خیرخواهانه و به منظور حفظ اموال مردم از سرقت و غارت انجام می‌دادند اما کم‌کم این موضوع شک منظمی به خود گرفته و به عنوان یکی از خدمات معابد به شمار می‌آمد و رسماً درصد معینی از ارزش اموال به عنوان «کارمزد حفاظت» دریافت می‌شد (علیزاده، ۱۳۸۶، ص ۶۷). مدت‌ها فعالیت‌های بانکی در

حد امانت داری بود اما دیری بپایید که به سبب دست نخورده ماندن سهم قابل توجهی از اندوخته ها، صاحبان معابد دریافتند که می توانند بخشی از این اندوخته ها را به نیازمندان قرض بدهند و همین آغازی شد برای اعطای وام های مختلف که در اختیار تجار و پیشه وران نیز قرار می گرفت و از آنان بهره هایی گرفته می شد. صاحبان معابد با این عمل، هم نیاز فقرا را برآورده می کردند و هم سرمایه عاملان اقتصادی را حفظ کرده و از طرفی درآمدی نیز برای معابد می اندوختند و معتقد بودند که از این طریق هم به خدا و هم به خلق خدا کمک می کنند. "تحول اساسی زمانی رخ داد که بانکداران قدیمی پی بردند که می توانند به جای پول نقد به قرض کنندگان رسید کاغذی بپردازند. اینجا بود که مهم ترین ویژگی بانک یعنی "خلق پول اعتباری" تولد یافت و زمینه تأسیس بانک های مدرن شکل گرفت" (عقیلی کرمانی، ۱۳۸۱، ص ۵۶۴) با پیشرفت جوامع و افزایش معاملات بانک ها نیز خدمات متنوعی را ارائه کرده و مدرن تر شدند به طوری که امروزه شاهد هستیم بانک ها انواع مختلف خدمات مالی و اعتباری را به مشترکین خود ارائه می دهند به طوری که می توان گفت بانک جزء جدایی ناپذیر زندگی انسان ها شده و تصور اقتصاد بدون بانک و بانکداری تقریباً امری محال است (صدر، ۱۳۹۳، ص ۵۴).

بخش سوم: بانکداری از منظر قرآن کریم

عملیات اعتباری در صدر اسلام بیشتر به صورت انفرادی و شخصی انجام می گرفت ولی مهمترین نهادی که نقش رسمی و حکومتی در این زمینه داشت بیت المال بود. در اسلام بر قرض دادن و اعطای اعتبارات، بیشتر به صورت خصوصی و نه حکومتی و به شکل امری مستحب و نه واجب، تأکید شده است؛ زیرا از نظر اسلام، حفظ عزت مؤمن بیشتر از سایر اهداف ارزش دارد. به گفته مطهری: «... حفظ عواطف خود امری است که مورد توجه شارع اسلام بوده است، لذا قرض دادن را واجب نکرده و بر عهده حکومت هم نگذاشته است» (مطهری، ۱۳۴۶، ص ۵۴۷)؛ ولی طبق همین گفتار، اسلام همه را تشویق به قرض دادن کرده

است و همانطور که در نامه امام علی علیه السلام در نهج البلاغه مشاهده می شود، بیت المال می تواند موجب رفع تنگناهای استقراضی باشد (نهج البلاغه، ص ۳۸۲-۳۸۳).

بخش چهارم: آیات و روایات در زمینه بانکداری

- آیات: خداوند در قرآن کریم می فرماید: «مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً؟ كَيْسَتْ كِتَابُ اللَّهِ لَكُمْ إِذْ تَقُولُونَ: «إِنَّا نَقْرُبُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفُهُ لَنَا أَضْعَافًا كَثِيرَةً»» (بقره: ۲۴۵).

در جایی دیگر می فرماید: «وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رِبَا لِيُرِيَبُوا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يُرِيَبُوا عِنْدَ اللَّهِ؛ وَ أَنْ سَوَدِيكِهِ شَمَا بِي رِسْمِ رَبَا دَادِيِدِ كِي بَرِ أَمْوَالِ مَرْدَمِ رَبَا خَوَارِ يِفْزَايِيِدِ نَزْدِ خُدَا هِرْ كَزْ نِيْفَزَايِيِدِ.» (روم: ۳۹).

همچنین آیه ۱۳۰ سوره آل عمران می فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بِغَيْرِ حَقٍّ وَلَا تُسْوِفُوا بِهَا أَمْوَالَكُمْ لِيُرِيَبُوا وَلَا تَكُونُوا مِنْ السَّوْفِيَّاتِ الَّذِينَ لَا يُنْفِقُونَ مِنْ أَمْوَالِهِمْ حَقًّا لِمَنْ كَفَرَ بِهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضَاعَفُونَ» (آل عمران: ۱۳۰).

آیه ۱۶۱ سوره نساء بیان می نماید: «وَ أَخَذِهِمُ الرِّبَا وَ قَدْنَهُوَا عَنَّهُ وَ أَكَلِهِمُ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَ أَغْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا؛ وَ هَمِ بَدِينِ جِهْتِ كِي رَبَا مِي كَرَفْتَنِدِ دَرِ صَوْرْتِي كِي اَزِ رَبَا خَوْرْدَنِ نِهِي شُدِه بَوْدَنِدِ وَ هَمِ اَزِ اَن رُو كِي اَمْوَالِ مَرْدَمِ رَا بَاطِلِ (مانند رشوه، خیانت و سرقت) مِي خَوْرْدَنِدِ وَ مَا بَرَايِ كَاْفِرَانِ اَنْهَا مِهْيَا دَاشْتِه اِيْمِ عَذَابِي بَزْرَكْ وَ دَرْدَنَاك.» (نساء: ۱۶۱).

همچنین آیه ۱۸ سوره حدید می فرماید: «إِنَّ الْمُسَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ؛ هَمَانَا مَرْدَانِ وَ زَنَانِي كِي دَرِ رَاهِ خُدَا بِي فَقِيْرَانِ صَدَقِه وَ اِحْسَانِ كِنْنِدِ وَ بِي خُدَا قَرَضِ نِيكو دهنْد خُدَا ثَوَابِ اَنْهَا رَا چندين برابر سازد و پاداش با لطف و كرامت عطا كند.» (حدید: ۱۸).

آیه ۲۷۸ و ۲۷۹ سوره بقره می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ، فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ». آیه خطاب به کسانی است که به حق و حقیقت گرویده‌اند، تقوی و پرهیزکاری پیشه خود نموده‌اند، می‌فرماید آنچه از ربا نگرفته‌اید به صاحبش واگذارید اگر از روی حقیقت و واقعیت ایمان آورده‌اید، به مؤمنین تذکر می‌دهد که در ربا به گمان شما نفع دارد و مال شما زیاد می‌شود، در حالیکه خیال و گمان فاسدی است بلکه به عکس ربا جز ضرر و زیان و سیاه روزی چیز دیگری در بر ندارد، ای مؤمنین بدانید اگر فرمان خدا را عمل نکنید و باقیمانده ربا را به صاحبش رد نکنید، بدانید که شما در مقام جنگ با خدا و رسول خدا (ص) می‌باشید، و اگر از این عمل شنیع توبه کنید و آن زیادتی که ظالمانه و بلاعوض گرفته‌اید به صاحبش رد کنید اصل مال برای شما حلال است که بگیرید، نه ظلم و تعدی کنید و علاوه بر حق خود طلبکار باشید!!!

آیه ۱۷ سوره تغابن می‌فرماید: «إِن تُقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعِفْهُ لَكُمْ وَ يَغْفِرْ لَكُمْ وَ اللَّهُ شَكُورٌ حَلِيمٌ؛ و اگر به خدا قرض نیکو دهید برای شما چندین برابر گرداند و هم از گناه شما درگذرد و خدا بر شکر خلق نیکو پاداش دهنده و بردبار است.» (تغابن: ۱۷).

همچنین خداوند در آیه ۲۷۶ سوره بقره می‌فرماید: «يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَ يُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ؛ خداوند بی برکت نموده ربا را، و نمو و زیادتی داده صدقات و نظیر آنرا، خداوند دوست ندارد مردم سخت بی ایمان گنه پیشه را» (بقره: ۲۷۶).

- روایات: رسول خدا (ص) به حضرت علی علیه السلام فرمودند: «یا علی زمانی بر این مردم می‌آید که هیچکس از شر ربا در امان نمی‌ماند و اگر هم ربا خوار نباشد قوائی از ربا دامنگیر او خواهد شد. به خدا قسم، ربا در بین این امت مخفی تر و پنهان تر است از جای رد پای مورچه در صفا و مروه. بدترین رباها مسخره کردن و کوچک شمردن آبروی مؤمنان است. کسی که ربا را حلال بداند و آنرا بگیرد کافر است و قتلش واجب» (حلی، ۱۳۳۳ق، ص ۲۶۴)

از امام جعفر صادق علیه السلام روایت است که فرمودند: «أَخْبَثُ الْمَكَاسِبُ كَسْبُ الرِّبَا» خبیث‌ترین و ناپاک‌ترین کسب‌ها تجارت و معامله ربوی است و باز فرمودند: یک درهم ربا

بدتر است در نزد خدا از سی بار زنا کردن آنها با محارم و این روایت حدود هفت مرتبه در کتاب وسائل الشیعه در باب ربا نقل شده است (حرانی، ۱۳۹۴ق، ص ۶۹۱).

پیامبر اکرم (ص) در حدیث ۱۰۵۰ نهج الفصاحه می‌فرماید: «الَّا خِذْ وَالْمُعْطَى سَوَاءٌ فِي الرَّبَا. آنکه ربا می‌دهد و آنکه می‌گیرد در گناه برابرند (غفوری، ۱۴۲۱ق، ص ۱۴۷).

همچنین در جایی دیگر پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «کسی که می‌خواهد خداوند دعایش را مستجاب نماید و غم و اندوهش را برطرف نماید، سعی و تلاش کند غم و اندوه اشخاص تنگدست را برطرف نماید.» (صدر، ۱۴۰۳ق، ص ۱۶۷) پیامبر اکرم (ص) فرمودند: «بهترین کارها آنستکه برادر مؤمن خویش را خوشحال سازی یا قرض او را پردازی» (نهج الفصاحه حدیث ۳۸۶).

پیامبر اکرم (ص) فرمودند: وقتی خداوند اراده کند هلاک و نابودی قومی و ملتی را «ظَهَرَ بَيْنَهُمُ الرَّبُّوا» ظاهر می‌شود بین آنها رباخواری (موسوی خمینی، ۱۴۱۵ق، ص ۶۹۷).

پیامبر اکرم (ص) فرمودند: هر مسلمانی مالی را یکبار قرض دهد، مانند اینست که آن مال را دوبار صدقه داده باشد. و باز فرمودند: کسی که به بدهکارش مهلت یا فرصت دهد یا از او صرفنظر کند در سایه رحمت پروردگار قرار خواهد داشت (ابن خلدون، ۱۳۵۹، ص ۳۶۱).

در کتاب نهج البلاغه خطبه ۱۵۶ حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «رسول خدا به من فرمودند: ای علی این مردم پس از من بوسیله ثروتشان مورد آزمایش قرار می‌گیرند.

۱- دیندار بودن خود را منتی بر خدا قرار می‌دهند و با اینحال انتظار رحمت الهی را دارند.

۲- از قدرت و خشم الهی خود را در امان می‌بینند.

۳- حرام او را با شبهات دروغین و هوسهای غافلانه حلال می‌شمارند.

۴- شراب را " نیبذ " می‌آشامند.

۵- رشوه را به نام هدیه می‌گیرند.

۶- ربا را به نام معامله حلال می دانند (نهج البلاغه، صص ۶۶۱-۶۵۴).

رسول خدا (ص) فرمودند: «زمانی که مرا به آسمانها بردند عده ای را دیدم که می خواهند از زمین بلند شوند، نمی توانند. به طوری شکمشان بزرگ شده بود که قادر به نشستن و برخاستن نبودند، به جبرئیل گفتم: اینها چه کسانی هستند؟ جبرئیل عرض کرد: اینها ربا خوارند.» (حکیمی، ۱۳۶۸، ص ۵۶۷)

رسول خدا فرمودند: «شبی که مرا به معراج بردند و به بهشت سیر دادند، بر در بهشت نوشته بود: " صدقه به ده برابر و قرض الحسنه هجده برابر " از جبرئیل سوال کردن چرا قرض الحسنه برتر از صدقه است؟ گفتم: چون قرض گیرنده بخاطر نداری قرض می گیرد، ولی صدقه گیرنده شاید محتاج نباشد. لعن فرمودند رسول خدا (ص) ربا و خوردنده ربا و فروشنده ربا و مشتری ربا، و نویسنده ربا و دو شاهد آن را (حرانی، ۱۳۹۴ق، ص ۲۱۴).

بخش پنجم: بانکداری روز و سیر تحول آن در ایران

رشد و گسترش روز افزون فناوری ارتباطات، انقلابی را در ابعاد مختلف زندگی انسانها و عملکرد سازمانها ایجاد کرده است. این فناوری روشهای کارکرد و نگرش افراد، سازمانها و دولتها را دگرگون ساخته و باعث ایجاد صنایع نوین، مشاغل جدید و خلاقیت در انجام امور شده است. ظهور پدیده‌هایی چون کسب و کار الکترونیک، تجارت الکترونیک و بانکداری الکترونیک از نتایج عمده نفوذ و گسترش فناوری اطلاعات در بعد اقتصادی است. کشور ما در عرصه حضور و به کارگیری تجارت و بانکداری الکترونیک، کشوری جوان است و تا رسیدن به وضعیت مطلوب راه درازی در پیش رو دارد (راعی و سعیدی، ۱۳۸۳، ص ۲۱).

قانون تجارت بانکداری مدرن (روز) در دی ماه سال ۱۳۸۲ تصویب شد. در زمینه بانکداری الکترونیک تاکنون فعالیتهای گسترده‌ای صورت گرفته، لیکن نبود برخی زیر ساختها در ابعاد مختلف موجب کندی این فعالیتهای شده است.

دسترسی تعداد زیادی از مردم جهان به شبکه جهانی اینترنت و گسترش ارتباطات الکترونیک بین افراد و سازمانهای مختلف از طریق دنیای مجازی، بستری مناسب برای برقراری

مراودات تجاری و اقتصادی فراهم کرده است. تجارت الکترونیک عمده ترین دستاورد به کارگیری فناوری در زمینه های اقتصادی است (صدر، ۱۳۷۵، ص ۸۵). استفاده از این فناوری موجب توسعه تجارت، تسهیل ارتباطات عوامل اقتصادی، فراهم کردن امکان فعالیت برای بنگاههای کوچک و متوسط، ارتقای بهره وری، کاهش هزینه ها و صرفه جویی در زمان شده است. فناوری ارتباطات و اطلاعات امکان افزایش قابلیت رقابت پذیری بنگاهها را فراهم ساخته و همچنین به ایجاد مشاغل جدید منجر شده است. یکی از ابزارهای ضروری برای تحقق و گسترش تجارت، وجود سیستم بانکداری به روز (مدرن) است که همگام با سیستم های جهانی مالی و پولی عمل و فعالیتهای مربوط به تجارت الکترونیک را تسهیل کند. در حقیقت می توان گفت که پیاده سازی تجارت الکترونیک، نیازمند تحقق بانکداری الکترونیک است. به همین دلیل، استفاده از سیستم های الکترونیک در موسسات مالی و اعتباری جهان به سرعت رو به گسترش بوده و تعداد استفاده کنندگان از خدمات بانکداری الکترونیک روز به روز در حال افزایش هستند (اکبریان و دیانتی، ۱۳۸۵، ص ۴۵).

بخش ششم: تفاوت بانکداری از منظر قرآن کریم با بانکداری روز (مدرن)

تفاوت های اصلی و جوهری بانکداری از منظر اسلام و قرآن کریم در مقایسه با بانکداری روز را در سه محور می توان بیان کرد.

۱- تاکید بر قراردادهای اقتصاد واقعی

بانکداری از منظر اسلام و قرآن کریم با حذف قرارداد قرض با بهره در بخش اعطای تسهیلات به خانوارها و بنگاه های اقتصادی از قراردادهای واقعی اقتصاد استفاده می کند. به این معنا که برای تامین مالی خانوارها و نیازهای کوتاه مدت و مقطعی و موردی بنگاه های اقتصادی از قراردادهایی چون فروش اقساطی (مراجعه)، اجاره به شرط تملیک و جعاله استفاده می کند. در این قراردادها ابتدا در اقتصاد واقعی کالا یا خدمتی تولید می شود سپس بانک با تهیه نقدی آن کالا یا خدمت، آن را به صورت مدت دار به مشتری واگذار می کند در نتیجه چنین قراردادهای اعتباری به هیچ وجه نمی توانند از اقتصاد واقعی پیشی بگیرند بلکه همیشه در

چهارچوب اقتصاد واقعی خواهند بود. در بخش سرمایه‌گذاری‌های اساسی و بلند مدت نیز بانکداری اسلامی به جای قرض با بهره از قراردادهای مشارکتی استفاده کرده با کارآفرینان اقتصادی در طرح‌ها و پروژه‌های اقتصادی مشارکت می‌کنند، روشن است که در این بخش نیز معاملات اعتباری بانک‌ها در چهارچوب اقتصاد واقعی خواهد بود و پدیده رشد حساب‌وار اعتبارات شکل نمی‌گیرد (عیوضلو، ۱۳۸۷، ص ۳۸).

۲- استفاده از سود به جای بهره

به اعتقاد همه صاحب نظران اقتصادی، نرخ بهره اسمی و قراردادی برفرض هم در بلند مدت، تابعی از نرخ بهره واقعی باشد در کوتاه مدت و در قراردادهای بانکی بیشتر از بازار پول مشتق شده و متاثر از عوامل پولی است، در نتیجه نرخ بهره بانکی به عنوان متغیری برون‌زا در بازار پول شکل می‌گیرد و بر اقتصاد واقعی تحمیل می‌شود. این در حالی است که بانکداری اسلامی با حذف بهره، در اعطای تسهیلات بانکی از متغیر سود قراردادهای واقعی که از بازارهای کالاها و خدمات و بازار سرمایه مشتق می‌شود استفاده می‌کند (موسویان، ۱۳۸۵، ص ۳۱).

۳- نظارت بر مصرف اعتبارات بانکی

یک بانکدار اسلامی برای احراز صحت قراردادها بایستی افزون بر احراز هویت مشتری و توانایی او در ایفای قرارداد، باید موضوع قرارداد را نیز احراز کند، کما اینکه به عنوان وکیل سپرده‌گذاران بایستی نسبت به توجیه فنی و اقتصادی پروژه‌هایی را که تامین مالی می‌کند اطمینان حاصل کند و لازمه نظارت بر مصرف اعتبارات بانکی نظارت موثر بانک‌ها بر فعالیت‌های طرف قرارداد است. این نظارت و کنترل گرچه هزینه‌های غیر قابل انکاری را بر بانک تحمیل می‌کند اما در مقابل، از گرفتار شدن بانک در طرح‌ها و پروژه‌های احساسی و غیر کارشناسی جلوگیری می‌کند و به تبع آن کمک مهمی بر کل اقتصاد می‌کند (مهدوی نجم‌آبادی، ۱۳۸۱، ص ۵۴).

نتیجه گیری

هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی تطبیقی بانکداری از منظر دیدگاه قرآن کریم و بانکداری روز (مدرن) است. عملیات اعتباری در صدر اسلام بیشتر به صورت انفرادی و شخصی انجام می گرفت ولی مهمترین نهادی که نقش رسمی و حکومتی در این زمینه داشت بیت المال بود. در اسلام بر قرض دادن و اعطای اعتبارات، بیشتر به صورت خصوصی و نه حکومتی و به شکل امری مستحب و نه واجب، تأکید شده است؛ زیرا از نظر اسلام، حفظ عزت مؤمن بیشتر از سایر اهداف ارزش دارد.

رشد و گسترش روز افزون فناوری ارتباطات، انقلابی را در ابعاد مختلف زندگی انسانها و عملکرد سازمانها ایجاد کرده است. این فناوری روشهای کارکرد و نگرش افراد، سازمانها و دولتها را دگرگون ساخته و باعث ایجاد صنایع نوین، مشاغل جدید و خلاقیت در انجام امور شده است. ظهور پدیده‌هایی چون کسب و کار الکترونیک، تجارت الکترونیک و بانکداری الکترونیک از نتایج عمده نفوذ و گسترش فناوری اطلاعات در بعد اقتصادی است. کشور ما در عرصه حضور و به کارگیری تجارت و بانکداری الکترونیک، کشوری جوان است و تا رسیدن به وضعیت مطلوب راه درازی در پیش رو دارد.

تفاوت و مقایسه‌ی بانکداری از منظر قرآن کریم و بانکداری روز (مدرن) به صورتی است که؛

۱- بانکداری از منظر اسلام و قرآن کریم با حذف قرارداد قرض با بهره در بخش اعطای تسهیلات به خانوارها و بنگاه‌های اقتصادی از قراردادهای واقعی اقتصاد استفاده می کند.

۲- به اعتقاد همه صاحب نظران اقتصادی، نرخ بهره اسمی و قراردادی برفرض هم در بلند مدت، تابعی از نرخ بهره واقعی باشد در کوتاه مدت و در قراردادهای بانکی بیشتر از بازار پول مشتق شده و متاثر از عوامل پولی است، در نتیجه نرخ بهره بانکی به

عنوان متغیری برون‌زا در بازار پول شکل می‌گیرد و بر اقتصاد واقعی تحمیل می‌شود. این در حالی است که بانکداری اسلامی با حذف بهره، در اعطای تسهیلات بانکی از متغیر سود قراردادهای واقعی که از بازارهای کالاها و خدمات و بازار سرمایه مشتق می‌شود استفاده می‌کند.

۳- بانکدار اسلامی برای احراز صحت قراردادها بایستی افزون بر احراز هویت مشتری و توانایی او در ایفای قرارداد، باید موضوع قرارداد را نیز احراز کند، کما اینکه به عنوان وکیل سپرده‌گذاران بایستی نسبت به توجیه فنی و اقتصادی پروژه‌هایی را که تامین مالی می‌کند اطمینان حاصل کند و لازمه نظارت بر مصرف اعتبارات بانکی نظارت موثر بانک‌ها بر فعالیت‌های طرف قرارداد است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع و مأخذ

* قرآن کریم

* نهج البلاغه

ابن خلدون، عبدالرحمن؛ مقدمه ابن خلدون؛ ترجمه محمد پروین گنابادی؛ تهران: انتشارات بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۵۹.

ابوالحسنی، اصغر و رفیع حسنی مقدم (۱۳۸۷)، «بررسی انواع ریسک‌ها و روش‌های مدیریت آن در نظام بانکداری بدون ربای ایران»، اقتصاد اسلامی، سال هشتم، شماره ۳۰، ص ۱۴۷-۱۷۴.

اکبریان، رضا و محمدحسین دیانتی (۱۳۸۵)، «مدیریت ریسک در بانکداری بدون ربا»، اقتصاد اسلامی، ش ۲۵.

حرانی، ابن شعبه؛ تحف العقول؛ قم: انتشارات بصیرتی، ۱۳۹۴ق.

حکیمی، محمدرضا؛ الحیاء؛ تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۸.

حلی، حسن بن یوسف مطهر؛ منتهی المطلب؛ قم: انتشارات حاج احمد، ۱۳۳۳ق.

خمینی، امام روح الله (۱۴۱۵ق)، الیبع، قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ع)، چاپ اول.

راعی، رضا و علی سعیدی (۱۳۸۳)، مبانی مهندسی مالی و مدیریت ریسک، تهران: انتشارات سمت.

ساندراراجان، وی و لوکا اریکو (۱۳۸۱)، «جایگاه ابزارهای سرمایه‌گذاری و مؤسسات مالی اسلامی در نظام بین‌المللی، مباحث اصلی در مدیریت ریسک و چالش‌های موجود»، مجموعه مقالات سیزدهمین همایش بانکداری اسلامی، تهران: مؤسسه عالی بانکداری ایران.

السويلم، سامی (۱۳۸۶)، پوشش ريسک در مالی اسلامی، محمد مهدي عسكري؛ محمد
عليزاده و مهدي حاجي رستملو، تهران: دانشگاه امام صادق (ع).

صدر، سيد كاظم؛ اقتصاد صدر اسلام؛ تهران: انتشارات دانشگاه شهيد بهشتي، ۱۳۷۵.

صدر، سيد محمد باقر؛ اسلام راهبر زندگی (الاسلام يقود الحيا)؛ ترجمه مهدي زنديه؛ قم:
انتشارات دارالصدر، ۱۳۹۳.

صدر، سيد محمد باقر؛ الاسلام يقود الحيا؛ تهران: وزارة الإرشاد الاسلامي، ۱۴۰۳ق.

طباطبائي، محمد حسين؛ تفسير الميزان؛ ترجمه سيد محمد باقر موسوي همداني؛ ج ۲۴.

عقيلي کرمانی، پرويز (۱۳۸۱)، مدیریت ريسک در بانکداری سنتی در مقایسه با بانکداری
بدون ربا، تهران: مجموعه مقالات هشتمین سمینار بانکداری اسلامی، مؤسسه عالی بانکداری
ایران.

عليزاده، محمد، (۱۳۸۶)، «مراجعة ابزاری برای پوشش ريسک در نظام مالی اسلامی»،
ماهنامه بورس، شماره ۶۵.

عيوضلو، حسين؛ «اصول و مبانی نظام پولی در اقتصاد اسلامی»، مجله اقتصاد اسلامی؛ ش ۲۹،
۱۳۸۷.

عيوضلو، حسين؛ «درآمدی بر معرفی ارکان و هسته سخت اقتصاد اسلامی»، دوفصلنامه
اقتصاد اسلامی؛ ش ۱، ۱۳۸۷.

غزالی، ابو حامد؛ احياء علوم الدين؛ بيروت: دارالمعرفة، ۱۴۰۲ق.

غفوري، خالد؛ «فقه النظرية لدى الشهيد الصدر»، مجله فقه أهل البيت؛ ش ۲۰، ۱۴۲۱ق.

محمدی ری شهری، محمد؛ میزان الحکمه؛ ج ۹، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۶۳.

مطهری، مرتضی؛ ربا بانک و بیمه؛ تهران: انتشارات صدر، ۱۳۴۶.

موسویان، سید عباس (۱۳۸۵)، «الگوی جدید بانکداری بدون ربا»، اقتصاد اسلامی، شماره

۲۲.

موسویان، سیدعباس و حسین میسمی؛ «آسیب‌شناسی نظارت شرعی در نظام بانکی ایران و
ارائه اصلاح‌های قانونی»، فصلنامه اقتصاد اسلامی؛ ش ۵۴، ۱۳۹۳.

ویلیامز، چستر آرتور و ریچارد هانیز (۱۳۸۲)، مدیریت ریسک، داور ونوس و حجت‌الله
گودرزی، تهران: نگاه دانش، اول.

